

ביאורים

בהלכות אלו אנו נפגשים עם עמידה תקיפה מאוד של הרמב"ם כנגד העובדים עבודה זרה. החל במקור שמביא על כך שעבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות והעובר עליה ככופר בכל התורה כולה, וכלה בהגדרתו החד-משמעית שהעובד אותה נחשב כגוי לכל דבר. הניגוד הגדול שבין עם ישראל ואמונתו לבין 'עובדי עבודה זרה' ומינים נובע מכך שהאמונה היא ראש וראשון לכל עניין התורה והמצוות. הרמב"ם פתח את ספרו ההלכתי (היי"ד החזקה) בספר המדע המברר את האמונה הנכונה, ובראשו כתב את הלכות 'יסודי התורה' המבררות במה יש להאמין. העבודה הזרה עומדת בניגוד מוחלט ליסודי התורה ולבסיס האמונה. לכן, בגלל עוצמתה וחשיבותה הבסיסית של האמונה, יש ניגוד ומלחמה חזקה בין ישראל לעובדי העבודה הזרה ומאמיניה.

אמנם, מבחינה הלכתית יש לדון ולחלק בין דינים שונים שבחלקם אכן האדם נחשב כגוי ובחלקם נחשב כישראל, כפי שמעירים פרשני הרמב"ם. אך נראה שכוונת הרמב"ם במילים "הרי הוא כגוי לכל דבר" להדגיש את עוצמת הריחוק מרצון ה' ומעם ישראל ואת ההרס שגורם לו ולעולם כולו.

גם המינים שאינם עובדים בפועל עבודה זרה, אך כוונתם במעשיהם ומחשבתם להכעיס ולמרוד בבוא (והם שפרט אותם הרמב"ם בהלכות תשובה בפרק ג הלכה ז) אינם נחשבים כישראל. מלבד זאת שאינם נחשבים כישראל, מוסיף הרמב"ם שאין מקבלים אותם בתשובה. ואמנם גם כאן יש להעיר שחריפות הלשון של הרמב"ם נובעת מהביקורת הקשה עליהם, אך למעשה, כפי שהרמב"ם עצמו הכריע בהלכות תשובה [פרק ב הלכה א, פרק ג הלכה יד], אין אדם מישראל ששערי התשובה נעולים בפניו. ונראה מדיוק לשונו של הרמב"ם שאין כוונתו לומר שבשמיים אין מקבלים את תשובתם, אלא שהציבור לא יקבל את תשובתם. לכן הוא מוסיף ש"אסור לספר עמיהם ולהשיב עליהם תשובה כלל", מכיוון שההלכה מופנית כלפי הסובבים אותם ולא כלפי שמיא.

הרחבות

• בין כך ובין כך אתם קרויים בנים

ישָׁרָאֵל שְׁעֵבֵד עֲבוּדָה זָרָה - הָרִי הוּא כְּגוֹי לְכָל דָּבָר. הרשב"א נשאל אם משומד שמת מטמא כמו יהודי שמת או שמא אינו מטמא אלא כגוי שמת. הרשב"א השיב שהמשומד המת מטמא כמו יהודי שמת. אחד מהטעמים לפסק זה הוא דבריו של רבי מאיר המובאים בבבלייתא בגמרא: "בנים אתם לה' אלהיכם" [דברים יד, א] - בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים - אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים - אין אתם קרויים בנים, דברי רבי יהודה; רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויים בנים" [קידושין לו.]. רבי מאיר מביא לדבריו כמה הוכחות מן הפסוקים. הגמרא מסבירה שהפסוקים שהביא רבי מאיר מוכיחים שאפילו כשישראל עובדים עבודה זרה הם נקראים בנים [שם]. הרשב"א מוסיף שאמנם בדרך כלל במחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה ההלכה כרבי יהודה [עירובין מו.], אבל בנושא שלנו היות שרבי מאיר הוכיח את שיטתו מן הפסוקים, יש להורות כמותו. הרשב"א מסביר שהדינים של המשומד, שפוטרם אותנו מחיובים שונים כלפיו, נגזרים מכך שאינו מוגדר כ"אחינו", אך לעניין טומאתו במוותו אין זה תלוי בהגדרה זו [שו"ת הרשב"א קצד]. למדנו מדברי הרשב"א שהיחס אל המשומד כאל גוי הוא לגבי התייחסות החברה אליו (אינו "אחיך"), אך עדיין נשארה בו גם מעלה של ישראל ונקראת בה לזה.

ד מצות עבודה זרה - כנגד כל המצוות כִּלְן הִיא, שְׁנֵאָמַר: "וְכִי תִשְׁגוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת...". (שם טו,כב), ומפי השמועה לְמַדוּ שֶׁבְעֻבְדָּה זָרָה הַכְּתוּב מְדַבֵּר. הַא לְמַדְתָּ שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת בְּעֻבְדָּה זָרָה - כִּפּוּר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ וּבְכָל הַנְּבִיאִים וּבְכָל מַה שֶׁנִּצְטַו הַנְּבִיאִים מֵאָדָם וְעַד סוֹף הָעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: "מִזֶּה הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי וְהִלָּאָה לְדֹרֹתֵיכֶם" (שם טו,כג); וְכָל הַכּוֹפֵר בְּעֻבְדָּה זָרָה - מוֹדָה בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ, וְהִיא עֹקֵר כָּל הַמִּצְוֹת כְּלָן.

ה, יִשְׂרָאֵל שְׁעֵבֵד עֲבוּדָה זָרָה - הָרִי הוּא כְּגוֹי לְכָל דָּבָר, וְאִינוּ כִּי־יִשְׂרָאֵל שְׁעֵבֵר עַל עֲבָרָה שִׁישׁ בָּהּ סְקִילָה. וּמִשְׁמַד לְעֻבְדָּה זָרָה - הָרִי הוּא מִשְׁמַד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ.

ה, וְכֵן הַמִּינִים מִיִּשְׂרָאֵל - אֵינָן כִּי־יִשְׂרָאֵל לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאִין מְקַבְּלִים אוֹתָם בְּתִשְׁבּוּהָ לְעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: "כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן, וְלֹא יִשְׁיִגוּ אַרְחוֹת חַיִּים" (משלי ב,יט). וְהַמִּינִים הֵם הַתְּרִים אַחַר מִחְשָׁבוֹת לָבָם בְּסִלּוֹת בְּדָבָרִים שְׁאֵמְרוּ, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ עוֹבְרִים עַל גּוֹפֵי תּוֹרָה לְהַכְעִיס בְּשֵׂאֵט בְּנַפְשׁוֹ בְּיַד רְמָה, וְאוֹמְרִים שְׁאִין בְּזָה עוֹוֹן. וְאִסוּר לְסַפֵּר עֲמָהּ וְלְהַשִּׁיב עָלֶיהָ תִּשְׁבּוּהָ כְּלָל, שְׁנֵאָמַר: "וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה" (שם ה,ח). וּמִחְשָׁבֶת מִיָּן - לְעֻבְדָּה זָרָה.

שְׁנֵאָמַר - בעניין הקרבן על הוראה שגויה של הסנהדרין בעניין עבודה זרה: "וְכִי תִשְׁגוּ [תחטאו בשגגה] וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֵל מֹשֶׁה. אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה, מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוֶּה יי [מימי אדם הראשון, שהרי עבודה זרה אסורה לכל בן אדם (ראה מלכים ט,יא)] וְהִלָּאָה לְדֹרֹתֵיכֶם". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה - כפי ששמעו איש מפי רבו במסורת שבעל פה כיצד להבין את דברי המקרא (ק). כְּגוֹי לְכָל דָּבָר - לדינים רבים, כגון ששחיתו נבלה (שחיתו ד,י), אבל לא לכל הדינים, שהרי קידושו תקפים, ועליו לגרש את אשתו בגט (אישות ד,טו; מ"מ). סְקִילָה - החמורה במיתות בית דין (סנהדרין יד,ז). וּמִשְׁמַד לְעֻבְדָּה זָרָה - שדבק בעובדי עבודה זרה, אף אם לא עבד אותה (ק). מִשְׁמַד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ - הרי הוא כעובר על כל מצוות התורה. ובמקום אחר (תשובה ג,ט) המשומד מוגדר כמי שעבר לדת הגויים והתחבר עמהם. וְאִין מְקַבְּלִים אוֹתָם בְּתִשְׁבּוּהָ - ביחס החברה אליהם, שחזרתם בתשובה יכולה להיות מזויפת. אבל כלפי ה', אם שבו באמת, תשובתם מתקבלת בוודאי (ראה תשובה ג,י; שו"ת רסד). שְׁנֵאָמַר - בהשוואה של הפונה מאת ה' כפונה לזונה: "לְהַצִּילָךְ מֵאִשָּׁה זָרָה, מִנְּכַרְיָה [שאינה מישראל] אֲמַרְיָה חֲלִיקָה [שלשונה חלקות ודברי פיתוי]. הַעֲזַבְתָּ אֶלּוֹף [חבר] נְעוּרֶיךָ, וְאֵת בְּרִית אֱלֹהֶיךָ שִׁכַּחְתָּ. כִּי שָׁחָה אֶל מִנּוֹת בֵּיתָה [מיהרה אל ביתה, שהוא המוות], וְאֵל רְפָאִים מִעֲגֻלְתֶּיךָ [דרכיה]. כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן, וְלֹא יִשְׁיִגוּ אַרְחוֹת חַיִּים" (משלי ב,טו-יט). בְּשֵׂאֵט בְּנַפְשׁוֹ - בבזז עמוק (על פי יחזקאל כה,טו; ת"א, בראשית כה,לד). בְּיַד רְמָה - בפרהסייה ובפרסום או מתוך מרד (פה"מ אבות גיד; מו"נ ג,גמא). שְׁנֵאָמַר - על הזונה: "הִרְחַק מֵעֲלִיָּה זָרְכָה, וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה".